

ქველ-მოქმედნი

ლევან, პეტრე და იაკობ კონსტანტინეს-კე

ზუბალაუვილები

აღწერილი და დაბეჭდილი

ზ. ჭიჭინაძის-მიერ.

თბილისი.

ხტამბა ე. ხელაძისა, რუსის ბაზარი, სახლი სამხის სას. სემონ.

1905.

0862065626858

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 4 іюля 1905 года.

ქ ვ ე ლ - მ ო მ ქ მ ე ლ ნ ი

ლევან, პეტრე და იაკობ კონსტანტინეს-ძე ზუბალაშვილები.

ქველ მოქმედება—ზუბალაშვილების გვარის წევრთ შორის ძველადგანვე ყოფილა აღორძინებულო. ამის მცნებას მათ წინაპართ გვარის წევრნი მკაცრად მისდევდნენ და ასრულებდნენ. ასეთ საქმეებით იგინი ცნობილნი იყვნენ საქართველოში ყოველგან და ყოველთვის ყველას წინაშე. არ იფიქროთ, რომ ამას მარტოდ მე ვამბობდე, არა, ამის მოწამეა მთელი წარსული ამ გვარისა და მათ თანა მედროვე ბრძენ ქართველნი და მათ განაკეთილი საქმენი. საქმეთ კეთების მიმდევრობას აწმყოც უჩუქიციებსთ.

ამათ ასეთ ღირსების შესახებ შორს არ წავალთ, მოვიყვან მხოლოდ შემდეგს: ზუბალაშვილების გვარის წევრთა ქველ-მოქმედება პირ ნათლად აღიარა ვინმე მესხმა თავის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში და დააბოლავა ასე: უეჭველია ამ საგვარჯინო მცნებას, ამ ღიადს მიმართვას, რასაც კი სტეფანე კონსტანტინეს-ძე ზუბალაშვილის წინაპარნი ადგენენ, ამას ანც სხუება დაივიწყებენ და მამა-პაპათა ნაანდერძევე მცნებას შეუწყევლად და სუფთად დაიცავენ. ასეთ მავალითების მე სხვებსაც მოვიყვანდი, მაგრამ აქ ესეც ვიკმარედ, რადგანაც ამათ შესახებ ეჭვი არ არის და ყოველივე მართალს წარმოადგენს.

ქველ-მოქმედებით ესენი სიკეთეს სთესდნენ ყველას წინაშე განურჩევლად სარწმუნოების და ეროვნების, მაინც ქართველი კაცი ძველადგან განურჩეველი მებურმარლვე იყო და მთავაზებელი ყველასი. ესენიც ასევე იყვნენ და ამათ სიკეთე და ქველობა იმიოთიც ფართოვდებოდა, რომ იგინი ხში-

რად თავიანთ ამავს არ აკლებდნენ თვით ისეთ გლეხებთან, რომელთაც მთავრობისაგან ხარჯის გამო შეწყუხება ადგათ. ასეთ საქმეთა გამო დავასახელებ მხოლოდ რამდენსამე მაგალითს.

ზუბალაშვილების გვარის წევრნი ძველადგანვე ათავისუფლებდნენ საბატონო ყმებს მონებისაგან თავიანთის ფულოთ და სტოვებდნენ თავისუფლად.

გლეხებს ხშირად აძლევდნენ ერთის ადგილიდამ მეორე ადგილას გადასატანათ მთავრობისათვის პურსა და სხვა ასეთ საგაძლოთ. ვისაც საურმე შეძლება არ აქენდა, იმ გლეხს წინათვე უწყობდნენ ხარკამეჩს, ურემს და საქირაო იარაღს. ასეთ საქმეებს ესენი ხშირათ აძლევდნენ გლეხებს, რადგანაც ფოდრათებსაც ხშირად იღებდნენ, ამას გარდა იყვნენ დიდი სოვდაგრებიც.

სადაც კი სახელმწიფო შენობებს აგებდნენ, სამუშაოდ ყველგან ქართლის გლეხ-კაცნი მიჰყვანდათ და ამუშავებდნენ. მათ ბევრი გლეხი შეაჩვიეს მუშაობას, შინილამ კარში გასვლას, რაც წინეთ ქართლელი გლეხისათვის ერთობ ძნელი იყო მონების გამო.

ესენი ეხმარებოდნენ ეკკლესიებს, მათ შენებას, ამათგან ბევრს საყდარს მიეცა დახმარება, ასევე ღარიბ სამღვდელთ პირთ, რასაც ასაბუთებს ბათუმის ეკკლესიის აღგება, მონთობანის ეკკლესიის აღგება, თფილისის ძველ ეკკლესიის განახლება, მეორე საყდრის (კუკია) აშენება და სხვანი. ამის მაგალითთა ნიკოლოზ გიორგის ძე ზუბალაშვილი, სტეფან კონსტანტინეს-ძე ზუბალაშვილი და ამისი ძმები ლევან, პეტრე და იაკობ კონსტანტინეს ძენი.

სკოლებს აძლევდნენ დახმარებას ყოველთვის და ყოველგან. განურჩევლად სარწმუნოების და ეროვნების. ამასვე ასაბუთებს ზემოხსენებულ პირთა საქმენი და მათგან დატოვებული შეძლება თფილის სკოლებისათვის, გორის, ხიზაბავრის, ბაქოსი და ბევრიც სხვების. სტეფანემ, ლევანმა, პეტრემ

და იაკობმა დიდი დახმარება მისცეს თფილისის მუსიკალურ სკოლას, 10,000 მან. შესწირეს შენობისათვის. ასევე გულწრფელად დაეხმარნენ ქართველთა თავად-აზნაურთა სასწავლებლის შენობას და გადასცეს დიდი დახმარება.

აძლევედნენ დახმარებას სხვა და სხვა მოსწავლეებს, როგორც დაბალს და საშუალო სასწავლებლებში, ისევე უმაღლეს სასწავლებელშიაც, ამათის ცდით ბევრს მიუღია საშუალო და უმაღლესი სწავლა. დღეს ამათგანი ზოგი მკურნალია, ზოგი ვეჟილი, ინჟინერი და სხვანი. დღესაც ამავე მცნებას ადგანან ზემოდ ხსენებულნი პირნი და ერთის სიყვარულით ემსახურებიან როგორც ქართველს, ისევე რუსს, სომეხს და თათარს. ასეთი პატივი მათი საგვაროვნო მცნება იყო და არის კიდევაც დღეს.

ყოველთვის და ყოველჯან ამათი წინაპარნი ქომავნი იყვნენ მუშა ხალხის და ხელოსნების. ამათგან არვინ შეწუხებულა არას დროს, ამასვე ასაბუთებს ბაქოში მათს ქარხანაში მუშებისთვის მოწყობილი საკეთილო საქმენი, რასაც მრავალნი ამტკიცებენ უჩვენოთაც და რის ნიშან წყალიც გახლავთ თვით იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მცნება და სიტყვები რაც ჩვენ სხვაგან განვმარტეთ.

საგვაროვნო და ძველ ნაშთთა შეკრებას და შენახვას ისე აფასებდნენ რომ ჩვენ „წერა-კითხვის სამმართველოს“ ორჯერ მისცეს კაი დახმარება და სხვასაც ჰპირდებიან, რასაც აქ არ მოვიხსენებთ, რადგანაც ეს მომავალს ეკუთვნის. ის კი უნდა ითქვას, რომ ოდესმე ამ საზოგადოებას თავის საკუთარი სადგომი ბინაც უნდა გაუკეთდეს, თორემ ერთობ ძნელი იქმნება, დიდი საუბრეა აქ შეკრებილი და მას თავის შენობა კი არა აქვს. ყოველთვის ხიფათში უნდა იყო გაბმული მისი არსებობის საქმე. ამას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს.

ხალხისათვის სახალხო მწერლობას ისე აფასებდნენ რომ ამისთვის აძლევედნენ სხვა და სხვა პართ დახმარებას და აძლევენ კიდევაც. დიდს მნიშვნელობას აძლევენ ყურნალვაზე

თობას და ამისთვის დახმარებასაც აძლევდნენ და აძლევდნენ კიდევაც. ჩვენ აქ ყველა ასეთ გამოცემათა სახელებს ვერ მოვთვლით. დავასახელებთ მხოლოდ, რომ „მოგზაური“ ასათის დახმარებით არსებობდა, თორემ აქამდე წელში გაწყდებოდა. ასევე „კვალსაც“ დაუნიშნეს ერთ ღროს თვეში 250 მან. რადგანაც შეიტყეს შეუძლებლობა რედაქციისა. მაგრამ „კვალი“ დიდხანს არ დარჩა, დაიხურა და მხოლოდ სამი თვის ფული მიიღეს.

საკმარის მნიშვნელობას აძლევდნენ საქართველოს შესწავლას მეცნიერულად და ამიტომ ამათგან შესდგა წრე, რომელმაც უნდა იმუშავოს საქართველოს მეცნიერულის ენციკლოპედიის შედგენაზედ და გამოცემაზედ არა მარტო ქართულს და რუსულს ენაზედ, არამედ ფრანგულზედაც კი თუკი ეს საჭირო იქნება. ამ შრომის ორ კრებას დავესწარი, ვნახე და უნდა ითქვას რომ ენციკლოპედიის მშრომელთ შორის მოყოლობულნი არიან ყველა ის ქართველნი რომელთაც კი უმაღლესად განათლება მიუღიათ, გონებრივი შემძლებლობა მოსწევთ შრომისა.

თვით «ცისკრის» გამომცემელ ამხანაგობაც კი ამათ გვერდით დაარსდა. დიდს მნიშვნელობას აძლევდნენ საქართველოს ეთნოგრაფიას და ისტორიას, ნამეტურ ქართველ კათოლიკეთა, მაჰმადიანებთ, ებრაულ და გრიგორიანებთა ანუ სახედასაც. იაკობ კონსტანტინეს ძემ დიდი დახმარება მისცა «კავკასიკი კრასის», «ივერიას», თითქმის მეფური ძალა, რითაც გაზეთი ფეხზედ დადგა, თორემ მას უბედური ხიფათი მოელოდა, დღეს «ივერია» რაც არის, ეს ყველასთვის ცხადი არის. არ დავასახელებთ სხვა გამოცემათა, ვიტყვით კი მარტოდ, რომ ამ ბოლოს ღროს, თვით იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალა-შვილმაც აიღო ნება-რთვა რუსულს ენაზედ გაზეთ „ხაკავაზიეს“ გამოცემის უფლება, უცენზუროთ, ეს პირველი მაგალითია ჩვენში. ამიტომ ამას შესაფერი ისტორიული მნიშვნელობა მიენიჭება კავკასიის მწერლობის ისტორიაში,

რუსულ გაზეთის გამოცემა ჩვენთვის აუცილებელ საქი-
როებას შეადგენს, მთელ რუსეთში და საქართველოშიც არა
გვაქვს ერთი რუსული გაზეთი, მართალია ადრე კი გვექონდა
„ობზორი“ ნ. ნიკოლაძისა, „ტფილისის ვესტნიკი“ ერთხნო-
ბით და „ნოვოე ობოზრენიე“ ვიდრე თუმანიშვილები იყვნენ.
დღეს კი ყოველივე მოშლილია და ერთი რიგიანი ორგანოც
არა გვაქვს. არხეოლოგიურს გაზეთს ჩვენთვის მნიშვნელობა
არა აქვს. ამიტომ სრული მოიმედენი ვართ, რომ იაკობ კონ-
სტანტინეს ძე ზუბალაშვილის გაზეთი ჩვენს ტომს დიდს სამ-
სახურს გაუწევს, იგი მკაცრი მოსარჩლე იქმნება. ჩვენის ტო-
მის და არავის უბრალოდ არ დაუთმობს, ურიგოდ არც სხვათა
პიროვნებას და გვაროვნებას შეეხება, რადგანაც როგორც ვი-
ციოთ, გაზეთი თითქმის ამისათვის არსდება და თვით იაკობ
კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მცნებასაც ის შეადგენს,
რომ მან თავის გაზეთით კავკასიის მცხოვრებთა შორის სუ-
ფთა ძმური სოლიდარობა იქადაგოს, კულტურულათ და ცი-
ვილიზაციით უმაღლესად დაწინაურება, ამაღლება, განა-
თლება, რაც დიდს საქიროებას შეადგენს კავკასიის მცხოვ-
რებთათვის. ვუსურვებთ ამიტომ ასეთ საქმისთვის დიდს ნა-
ყოფს და სამსახურს, წარმატებას და აღორძინებას, როგორც
ეს პირველი მაგალითია ზუბალაშვილების გვარიდამ.

დიდს მნიშვნელობას აძლევენ ხალხისათვის დროს გასა-
ტარებელ შენობის აგებას და აგერ მათგან თფილისში აღშენ-
და მშენიერი სახალხო სახლი, სახალხო თეატრი, სადაც
მუშა და ხელოსან კაცს თავისუფლად შეეძლება რომ მივი-
დეს, ერთობ იაფათ იყიდოს ბილეთი, თვით თავის ცოლ-
შვილიც მიიყვანოს და მოისმინოს კარგი წარმოდგენა. ეს
მაგალითი თფილისის მუშა და ხელოსანთაგან დაუვიწყარი
უნდა იქმნეს, რადგანაც აწინდელ პატარა თეატრში კაცი
ვერც შევიდოდა, ცოლ-შვილს ხომ ვერვინ მიიყვანდა, შე-
ნობა სიაროს ჰგავდა, დღეს კი თფილისის მუშებს და ხელო-
სნებს აქვთ მშენიერი თეატრი სადაც თავისუფლად შეიძლე-

ბათ მისვლა თვით ცოლ-შვილით, კარგს ალაგებზედ დაჯდო-
მა, ისიც იაფად და მოსმენა სასარგებლო წარმოდგენის. თე-
ატრალურის საქმეებთა ამაგით ზუბალაშვილები ადრევე არი-
ან ცნობილნი. თვით დღევანდელ თფილისის სახაზინო თე-
ატრიც კი ამათეულ ალაგზედ სდგას. მთლათ ეს ალაგი აღ-
რე მათ საკუთრებას შეადგენდა.

ქართველთა და ქართველთ სამღვდელთა წინაშეც დი-
დი ამაგი მიუძღვით. დღევანდელი თფილისის ქართველთ სე-
მინარიის შენობა ზუბალაშვილების აღშენებულია. 1830 წ.
აქ მოიპატრიეს რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ პავლეს ძე.
სადარბაზოდ იმ დროს ეგზარხიც მიიწვიეს. ეგზარხოსმა შე-
ნობა რომ ნახა ძრიელ გაკვირდა, ნამეტურ ის დარბაზი სა-
დაც დღეს სემენარიის ეკკლესია არის მოთავსებული. მთე-
ლი შენობა მდიდრულათ იყო მორთული. ყველა გაჰკვირდა
თურმე და თვით მოგზაური ბატანიკი კოხიც, რომელიც
დარბაზობას დაესწრა ზუბალაშვილის სასახლეში. იქვე სა-
ქართველოს ეგზარხოსმა ზუბალაშვილებს ამ შენობის სემენა-
რიისთვის დათმობა სთხოვა, მისყიდვა. ზუბალაშვილებმაც დი-
დის სიამოვნებით დაუთმეს და იმოდენი შენობა იაფად მიჰ-
ყიდეს. თათქმის ნახევარ ფასად. ეს მაგალითი ქართველ სა-
მღვდელოებას კარკად უნდა ახსოვდეთ.

ამ გვარის წევრთ ყოველთვის დიდი ყურადღება აქენ-
დათ მიქცეული შეუძლოთა, ლატაკთა და სნეულთა მდგო-
მარეობაზედ. ამ მაგალითს ცხადათ ასაბუთებს ის გარემოება,
რომ ნიკოლოზს გიორგის ძე ზუბალაშვილმა ქალაქს ფუ-
ლად დაუტოვა 60 ათასი თუმანი, მასთან სხვა სახსარსიც
და ამით ითხოვა ქალაქ თფილისში ლატაკათვის სამათხოვ-
რო სახლის აღება, რაც უკვე კეთდება თაწმინდაში. ასეთი
სამაგალითო საქმეთა სრული ნიმუში და მოწმობა არის ბ. ა.
თუთაშვილის ლექსი, სადაც ქებით არის მოხსენებული
ელისაბედ მიხეილის ასული ზუბალაშვილისა, დედა აწინდელ
ლევანის, პეტრე და იაკობ კონსტანტინეს ძეთა, რომელი

ქალიც თურმე გორში ღარიბებს და ლატაკებს სამთელივით ევლებოდა, ცის მანანასავე და თავის შექლების და გვარად ეხმარებოდა. ამას მე არ ვამბობ არაქედ სხვანი და მეტად მრავალნიც. ასეთი შესანიშნავნი იყვნენ ამათ წინაპარნი და ამასვე ადგა სტეფანე კონსტანტინეს ძე და ღღეს ამის ძმებაც *).

ხალხის ჯან მთელობას და მათ სნეულებას, ნამეტურ ბავშვებისას, რაც უკვე ჩვენ ცალკე ავნიხსეთ და აქ არას ვიტყვით, დიდი ყურადღება მიაქციეს და იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მეთაურობით ქალაქის გამგეობას გადაეცა 100,000 მან. თფილისში პატარა ბავშვთა საავადმყოფოს დასაარსებლად. ჩვენ დროში, უნდა ითქვას რომ მეტად დიდი საქმე უნდა იყოს თფილისის მუშების და ხელოსნების წინაშე. რადგანაც მათში ყმაწვილები ერთობ ხშირად და უმწეოთაც იხოცებიან. ეს მათთვის დაუფასებელ განძათ უნდა ჩიოთვლოს, ნამეტურ მათის შეუძლო ოჯახისათვის, რომელთაც საყმაწვილო მკურნალებთან მიღვლის შექლება სულ არა აქვთ. მათში დიდი ძალი იხოცება ყმაწვილების უმწეოდ.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილმა რამდენჯერმე ფული გადასცა თფილისის გამგეობას საადღგომოთ და საახალწლოდ ღარიბებისათვის დასახმარად და დასარიგებლად საღღესასწაულოდ. მათის გვარის წევრთაგან სხვებსაც ხშირად გაუღიათ ღარიბებზედ დახმარება რის მოწამეც იყო ადრინდელი კათოლიკეთა სკოლის მასწავლებელი იაკობ ლაზარეშვილი და ღღევანდელი მასწავლებელი გ. ქიქოძე, რომლის სიტყვა ჩვენც დავბეჭდეთ სტეფანეს „მოგონებაში“.

სხვა და სხვა ქველ-მოქმედებათა ცნობების მოყვანით თავს არავის შევაწყენთ, აქ მოვიყვანეთ რამდენიმე მაგალითი, რამდენიმე საქმე, რომელნიც ცხადათ ასაბუთებენ ქეშმარიტს

*) „კალენდარი“ 1904 წ. და „მოგონება“ სტეფან კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილისა. 1905 წ. თფილისი.

საქმეთა ცნობებს. ავნიშნავთ კი კვალად მასაც, რომ ეს ჩვეულების და გვარისშვილნი დღეის შემდეგაც ჩვეულებრივ მოიქცევიან, იგინი თავიანთ წიალს ბევრს საზოგადო და გაქირვებულთ საქმეებსაც ხშირად მიუძღნიან. ამის ენერგია შესწევთ მათ. მათ უყვართ ხალხი, იგინი კარვათ გრძნობენ ხალხის პატივისცემას, ხალხის სამსახური მათ დიდ მცნებათ მიაჩნიათ და ამიტომაც გახლავთ რომ ეს მადლიანი გვარისშვილებიც ხალხს არ ივიწყებენ. ხალხმაც იცის ის მათი ასეთი სიკეთე, მათი ამაგი და მიტომაც მათაც კარვად გამოაჩინეს თვისი მწუხარება და გულის ტკივილი, როცა სტეფანე კონსტანტინეს ძის გვამი თფილისში მოახვეწეს და ასაფლავებდნენ. მუშა ხალხმა დიდი პატივი აგო მუშათა ცნობიერების გამო.

რადგანაც ასეთ საქვეყნო და თან მეტათ სიმპატიურ საერთო საქმეებთა გამო ვისაუბრებთ, ამიტომ ახლა აქედამ მოვიყვან მცირე ცნობებს იმ პირთა ცხოვრებისას, რომელთა წინაპარნიც ცნობილნი იყვნენ ქველ-მოქმედებით.

სხვა და სხვა პირნი.

იაკობ ივანეს ძე ზუბალაშვილი. ქველ-მოქმედებით ცნობილი თავიანთ დროს. დ. 1792 წ. † 1864 წ.

გიორგი ივანეს ძე ზუბალაშვილი. ცნობილია ასევე. დ. 1783 წ. † 1864 წ.

ნაკოდაფო გიორგის ძე ზუბალაშვილი. ცნობილი გვამი და ქველ-მოქმედი. თავის დიდი შესძლება მან დაუტოვა ქ. თფილისს, ღარიბთა სასარგებლოდ. ამაზე ვწერთ ზემოთ. 1820 წ. † 1898 წ.

კონსტანტინე იაკობის ძე ზუბალაშვილი. დ. 1829 წ. † 1901 წ. მამა ქველ-მოქმედ სტეფანე, ლევან, პეტრე და იაკობ ზუბალაშვილებისა. იხილეთ ამ წიგნში.

როგორც ზემოთაც ვთქვით გაკვრით, ზუბალაშვილების

გვარში, მამა კაცებთა შორის, ხშირად ქალებიც იყვნენ ისეთის თვისების და ღირსების, რომელთაც ხალხის სიყვარული გულში მტკიცეთ აქენდათ მოზღვავებული. ასეთი ქალები, ასეთი დედანი ამ გვარში არა მარტოდ მათ შთამომავლობაში ჰქონია ადგილი, არამედ, ისეთ ქალებშიაც, რომელნიც ზუბალაშვილებში რძლათ მოსულან. ასეთია მაგალითებო ელისაბედ მიხეილის ასული თავ. თუმანიშვილისა. მეუღლე კონსტანტინე იაკობის ძე ზუბალაშვილისა, დედა განსვენებულის სტეფანესი, რომელიც იყო დიდი სათნო. ეს მანდილოსანი თავის თვისებით და ადამიანობით დიდათ ქეზულია თავის ძროს და ქველ-მოქმედებით ცნობილი. მისი ამაგი ბევრს ახსოვს დღესაც და ყველა ქებით მოიგონებს, ამ პატიოსანი დედის ამაგს დიდი მნიშვნელობა უნდა მიეცეს შვილების რიგიანად აღზრდასა და გაწურთვნაში.

სტეფანე კონსტანტინე ძე ზუბალაშვილი. დ. 1860 წ. † 1904 წ. 14 სექტემბერს, დასაფლავეს 27 სექტემბერს ქ. თფილისს, ცნობილი პირი, სამაგალითო მამულიშვილი. დიდათ კაცთ მოყვარე და სიბრალულის მექონი. ამის მნიშვნელობის შესახებ დასაბუთებულია ფაქტებით, ერთად ერთი პირია ჩვენს დროში შეუძლოთა სიბრალულოთ. ამის შესახებ ჩვენ კალკე გაპოვევით ორი წიგნი ერთი: „სამაგალითო ადამიანი“ გამოც. 1904 წ. დასაფლავების დროს. მეორე წიგნი „მოგონება“ მისივე. აქ შემოკრებილია ყველა ის წერილები რაც კი განსვენებულის შესახებ დაიწერა და დაიბეჭდა სხვადასხვა გაზეთებში. ამიტომ აქ არას ვამბობთ.

ლევან კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. დ. 1851 წ. ქ. თფილისს. ამის შესახებ გაკვრით გვაქვდა ცნობა მოყვანილი „ზუბალაშვილების გვარის ისტორიაში“ რომელიც წინეთ გაპოვევით. ამას გარდა ამავე პირის ცნობა მოთავსებულია წიგნს „ქართველ კათოლიკენი ყველა ასპარეზზედ“ გამოც. 1905 წ. და ამისავე სურათი და გაკვრითი მოხსენება მოთავსებული გახლდათ „ქართველთა მიერ წერა-კითხვის სამმართვე-

ლოსაგან“ გამოცემულს 1905 წ. საქართველოს კალენდარში. ამიტომ აქ ვიტყვიტ ჩვენ მხოლოდ შემდეგს.

ლევან კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი უფროსი შვილი გახლავთ კონსტანტინეს ოჯახისა. მეორე შვილი, ვაჟი, ანდრია გახლდათ, რომელიც დ. 1856 წ. † 1888 წ. მოგვხსენებათ სიყმისშვილს ჩვენში დიდი პატივისცემა აქვს მინიჭებული როგორც დედ-მამისაგან, ისევე ძმებთაგანც. ასევე უნდა მოვიხსენოთ ისიც, რომ ეს წესი და ჩვეულებათ მტკიცედ გახლავთ დაცული ლევანის ძმებთა შორის. იგინი ერთმანეთს პატივს სცემდნენ უაღრესად და ერთს უღელ-ქვეშ სცხოვრობენ. ლევან კონსტანტინეს ძეს აქვს მიღებული საზოგადო განათლება, ირიცხება ერთს ცნობილ პირად, დედ-მამისაგან დატოვებულ სავალდებულო მცნებათა მორჩილად და ძმების განძრახვათა და კეთილ საქმეთა მოთანხმედ. სცხოვრობს რუსეთს, მოსკოვს, არის სახლობის პატრონი. დაწვრილებით ცნობა არა გვაქვს მისი და ამიტომ ვერ ვხელმძღვანელობთ სხვა ცნობებითაც.

კონსტანტინე იაკობის ძე ზუბალაშვილის გარდაცვალების შემდეგ, სტეფან კონსტანტინეს ძემ ქველ-მოქმედება დაიწყო და მრავალ საზოგადო საქმეთა პატივისცემა და დახმარების აღმოჩენა. ყოველთვის როცა კი სტეფანე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილისაგან რამე საზოგადო საქმეთა სასარგებლოდ შემწირველობა ცხადდებოდა, იქ, იმ განცხადებაში, ყოველთვის, ძმებთა სახელების მოხსენების გვერდით, ლევანს, როგორც უფროს ძმას პირველი ადგილი ეკავა ხოლმე. ამიტომ აქ, ვაღიარებთ როგორც ერთ უდიდესად თანამგრძობთაგანი საზოგადო საქმეთა და ქველ-მომქმედი.

იგი არის კარგი თვისების პირი, ქართული ენის კარგად მკოდნე და საქართველოს საზოგადო ყველა საქმეების დიდი პატივისმცემელი. მე კი არა და ერთხელ პატივცემულ ნიკოლოზ ზებდის ძე ცხვედაძემ სთქვა შემდეგი სიტყვა ლევანის შესახებ — „ლევან კონსტანტინეს ძე ძნელე კაი ქართვე-

ლი კაცია. უოუელს ჩვენს სიკეთეს დიდათ აფასებს. მთელი თავის შექმნა საქართველოს საკუთრებათ მიაჩნია. თვითონაც ასე ამბობს: „ეს სიტყვებიც ხატვენ მას საკმარისად. ჩვენგან განმარტება აღარ უნდა.“

პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. მესამე შვალი კონსტანტინე იაკობის ძის ოჯახისა, დაიბადა 1862 წ. ქ. ტფილისს. პირველად სწავლა ტფილისის გიმნაზიაში მიიღო. მერე ნოვოროსიის უნივერსიტეტში დაამთავრა, სწავლის და მთავრების შემდეგ, იგი ინჟინერის ხარისხის მინიჭებით გამოვიდა. იგი სცხოვრებს თავისუფლად, ე. ი. თავის საქმეების გაშვებით..

პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის შესახებ პირველად ცნობა ჩვენ მოვათავსეთ მათის გვარის ისტორიაში. შემდეგ ჩვენგან მიერ გამოცემულს წიგნს «ქართველი კათოლიკენი ყველა ასპარეზზე» და «ქართველთა მიერ წერა-კითხვის სამმართველომ» სურათი და მოკლე ცნობა დასტამბა თვისგან მიერ გამოცემულს 1905 წ. «საქართველოს კალენდარში».

პეტრე კონსტანტინეს ძე სახლობის პატრონი გახლდათ, შეიღებოდა ჰყავს. მეუღლე ამისი მარიამ კონსტანტინეს ასული ზუბალიაშვილისა გარდაიცვალა 1903 წ. რამაც დიდი ზეგავლენა იქონია პეტრეს გარდა თვით სტეფანე კონსტანტინეს ძეზედაც. ეს ქალი სამაგალითო ადამიანი გახლდათ და ღირსეული მეუღლე ღირსეულის განათლებულის კაცის. იგი იყო დიდი გულ-შოწყალე და ქომაგი შეუძლო ერისა. ამ ქალის შესახებ ცნობები ნახეთ „ზუბალაშვილების გვარის ისტორიაში“ გამოცემა 1903 წ.

პეტრე კონსტანტინის ძე ზუბალაშვილი განათლებული კაცი გახლავთ, თავის დროის შემცნებული ადამიანი და მომზადებული ისე როგორც ერთსა და ორს თანამედროვე რიგონს მოქალაქეს მოუთხოვება. იგიც დიდი პატივის მცემელია დედამისიგან დატოვებულ სავალდებულო მცნების, პატივის

მცემელი მათის ხსენების და დიდი მომხრე ძმათა ერთობის და სიყვარულის, ეს ასე უთქვამთ ყველა მათ ვინც კი ამის პირადი ცნობა იციან და მის საქმეებს იცნობენ. თვითონ არის მშვიდი, წყნარი, სათნო სამაგალითო ცხოვრების მექანი. სამაგალითო და მისაბაძი მრავალთაგან და ყოველთვის და ყველგან. მოქლი თფილისის საზოგადოება კარკად იცნობს პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის ღირსებასა და მნიშვნელობას.

როგორც ვიცით, პეტრე კონსტანტინეს ძე კარკად მსოღნეა ჩვენის საზოგადო და საერთო საქმეების. ქართული ენა და წერა-კითხვაც კარგად აქვთ შეთვისებული, მაინც ქართული ენის მფარველობა და ქურნალ გაზეთების პატივის ცემა მათ საგვარეულო მცნებას შეადგენს. ამათ წინაპართა, დედის და თვით აწ უდროვოთ გარდაცვალებულს სტეფანეს სახლშიაც ქართული ენა სუფევდა. ასეა მათში ის, რაც სამწუხაროდ ბევრს ქართულს ოჯახში არამც თუ მცირედ არის დაკული, არამედ დევნასაც კი ეძლევა და ზოგს ალაგას ეს მოსპობილიც გახლავთ. კითხვა კი არა და ზოგს სძულს კიდევაც.

პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი როგორც განათლებული კაცი და მაღალის ჰუმანიურის თვისებით აღვსილი, სრული მორჩილი და მოთანხმე გახლავთ თვისის ძმების ქველ-მოქმედების და შემწირველობის. რაც კი ხალხის სასარგებლოდ შემწირველობა განცხადდა საქვეყნოთ სტეფანე კონსტანტინეს ძესაგან, იქ ყოველთვის პეტრეც ყოფილა მოხსენებული. უნდა ითქვას, რომ თათქმის ყველა შეწირვა ერთის ძმურის სიყვარულით უხდებოდათ და შეერთებულის წადილით. უნდა მოგახსენოთ, რომ ასეთი ღირსება ჩვენში სადღეისოდ ერთობ იშვიათობს. ასეთს სამკაულებითი მხარეს ბევრს ძმათა შორის ვერ ვნახავთ, იგი ჩვენს გათახსირებულს დროში ერთობ იშვიათია და სამართით საძებარი. ამითიც რასაკვირველია პეტრე კონსტანტინეს ძე თავის ძმებით მაგალითნი არიან სხვათა წინაშე.

დღეს, პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი თავის შვილებით ევროპაში სცხოვრობს. იქა ზღის შვილებს. ცოლის გარდაცვალების შემდეგ შვილებით ევროპაში გადასახლდა, ამათი ბიძა ალესანდრე იაკობის ძეც იქ სცხოვრობს. დროებით იქ სცხოვრობს პეტრე კონსტანტინეს ძე და შვილების მოლონიერების ანუ დაზრდის შემდეგ კი საქართველოში დაბრუნდა საცხოვრებლად. პეტრე კონსტანტინეს ძის ზუბალაშვილის მომდევარია უმცროსი ძმა იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. სტეფანეს გარდაცვალების შემდეგ, სტეფანესავე ასპარეზზედ, მისივე მსგავსად იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი აღმოჩნდა, ბედმა მას არგუნა მხოლოდ თფილისში ყოფნა იმ დროს და ძვირუასი ძმის დასათლავება. ძმათა დავალება და ძმური ვალი იაკობმა გადუხადა ყველას მხრით თავის ძვირუას ძმა სტეფანე კონსტანტინეს ძეს. ჯნდა მოგახსენვოთ, რომ სტეფანე კონსტანტინეს ძეს იაკობი, როგორც უმცროსი ძმა ერთობ უყვარდა, ყოველს საკეთილო შეწირულებაში იაკობიც მათი სრული თანაზიარი გახლდათ, ამის სახელიც ყველგან იყო მოხსენებული, ანუ ყველა საზოგადო, თუ კერძო კაცთა შესაწირავ სიაშიც.

იაკობის შესახებ პირველად მცირე ცნობა ჩვენ დავბეჭდეთ მათს საგვაროვნო ისტორიაში, შემდეგ წიგნში „ქართველ კათოლიკენი ყველა ასპარეზზედ“ და „წერა-კითხვის სამმართველომ“ 1906 წ. „საქართველოს კალენდარში“ მოათავსეს იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის სურათი და პატარა ცნობა იაკობისავე მალაღს მიდრეკილების და საქველმოქმედო საქმეთა პატივისცემის. ეხლა ჩვენ ვხელმძღვანელობთ საზოგადოებრივის მხრით და მოსაზრებით და აქ ვათავსებთ როგორც იაკობ კონსტანტინის ძის სურათს, ისევე მის ცხოვრების და ვითარების აღწერას, რისთვისაც ჩვენ ვხელმძღვანელობთ თვით იაკობის ნალაპარაკევის ცნობებიდამაცა. ამ აღწერის მცირედ სისრულის უფლებას თამამად გვაძლევს თვით იაკობ კონსტანტინის ძის აღამიანური ლირსება.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. დაიბადა 1876 წ. ქ. თფიბილისს. როგორც უმცროსი ვაჟი-შვილი, მშობლებს იგი დიდად უყვარდათ. იაკობის პატარაობის დროს, დედას მის არზრდაზედ დიდი გავლენა აქვდა. დედა ამითი მეტად დიდის სათნოების ქალი იყო. ამიტომ შვილებზედაც მას დიდი ზე გავლენა აქვდა. დედის გავლენა იაკობს დღესაც კარგად ეტყობა. იგი სამაგალითო თვისებისა არის, ამ ღირსებისთვის იაკობი დიდათ უყვარდა სტეფანე კონსტანტინეს ძესაც. ეს ყველამ კარგად უწყის, რომ იაკობი სტეფანესთვის მეტად საყვარელი უმცროსი ძმა გახლდათ.

იაკობმა პატარაობის დროს ჯერეთ შინ მიიღო სწავლა. მერე იგი სწავლობდა თფილისის კლასიკურს გემნაზიაში, შემდეგ ევროპაშიაც იყო. მიღებული აქვს საზოგადო განათლება და იცის თანამედროვე ყველა სწავლა მეცნიერება, სხვა და სხვა ენები და თავის სამშობლო ქართული ენა და წერა-კითხვა. იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის შესახებ ჩვენ ჩვენ აზრი გამოვსთქვით წიგნს «ქართველთ კათოლიკენი ყველა ასპარეზზედ» და «სტეფანე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მოგონებაში» რომელიც დაბეჭდეთ 1905 წ. და ამიტომ იაკობის შესახებ აქ მოვათავსებთ ყოველივეს ერთად.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი დიდი კაცთ მოყვარეა, უბირველესად იგი აღგა კაცობრიობის სიყვარულს, მერე ძმთა და მეგობართა. იგი პატივს სცემს ყველას ერთნაირად, როგორც ქართველს, ისევე რუსს, სომეხს, თათარს და სხვათაც. დახმარებასაც ასევე უჩენს მათ, რაც სამაგალითოა ჩვენს დროში. პირნათლად შეიძლება ითქვას, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე სრული მცნება არის სტეფანე კონსტანტინეს ძისა და თვის მშობლების. ვიტყვით, რომ იაკობის სამაგალითო მოქმედების შემდეგ, სტეფანე თითქმის ცოცხლათ უნდა ჩაითვალოს. რაც სტეფანეს ნატვრა აქვდა საზოგადო საქმეთა პატივისცემისათვის და მის შესრულება მან ვერ მოასწრო, იმას იაკობი უსრულებს.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ჯერეთ ახალგაზრდა კაცია, უტოლო, იგი კარგათ იცნობს კაცის მოვალეობას საზოგადო ცხოვრების ასპარეზზედ და კარგად იცის თვით ქართველ ხალხის ცხოვრებაც. იცის ყველა დაწესებულებათა გარემოებანი და საქმენი. იგი ქართველ საზოგადო საქმეთა ინტერესებს ფეხ და ფეხ მისდევს და რითაც ძალ-უძს იმით ასულდგმულებს. იაკობ კონსტანტინეს ძეს ბევრი რამ კეთილი განძრახვანი აქვს ქართველთ სასარგებლოდ, აქ მხოლოდ მისი ნატვრა არის საქირო რამ იგი კარგად გახლდეს და ჯან მთელად, თორემ იგი თავის სიცოცხლით და შეძლებით ჩვენს ტომს საკმარისად გამოადგება. მოკლე დროის განმავლობაში მან ეს საქმათაც დაკვიპტკიცა. მასში გამოხატვით ჩვენ ვნახეთ კაცთ-მოყვარეობა, განათლება და მეცნიერებათა პატივისცემის დედა აზრებაც.

იაკობს კარგად ესმის ყოველი ერის განათლებისათვის ბეჭედითი სიტყვის მნიშვნელობა და საქიროება, ამიტომ მან გაზეთ „ივერიას“-ს მისცა დიდი სახსარი არსებობისათვის და დღეს გაზეთი ამის საშუალებით და ნიეთიერის ძალით განახლდა და გამაგრდა რასაც კაი მომავლის და წარმატების ნიშნებიც დაეტყო. იაკობისავე აჩრდილს ქვეშ არის მოთავსებული წიგნთა გამომცემელ „ცისკრის“ ამხანაგობის არსებობის საქმე. იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის სურვილათვე შესდგა წრე და და ამ წრის კრებები, რომელსაც აზრად აქვთ ქართულსა და რუსულს ენაზედ კარგის მეცნიერული ენციკლოპედიის შედგენა და გამოცემა. რასაც მეტად დიდი საგანი აქვს მიცემული. თუ გარემოება გაუბრწყინდება, მის მერე საქართველოს ენციკლოპედიას თვით ევროპიულს ენებზედაც გამოსცემენ.

მოგეხსენებათ, რომ ამაზედ ჩინებული საქმე ჩვენთვის რაღა იქმნება, ევროპაში დღესაც კი სულ მცირედ გვიცნობენ. ის რაც ჩვენ შესახებ ბროსემ სწერა, სენ მარტენმა,

დუბთა და მოგბრემ და სხვათა ორიოდ, თითქმის ამით თავ-
დება. ბევრს ალაგას არამც თუ ჩვენი არსებობა, არამედ
თვით საქართველოს ხსენებაც კი არ იციან. ასეთ ნაკლის
წყალობით ხშირად ევროპიელთ შორის დიდი შეცდომებიც
დაშვებულა, მაგრამ ამით იგინი გასამტყუნარნი არ ყოფი-
ლან, რადგანაც მათ ჩვენი ცნობა არა ჰქონიათ და ამას
გარდა ჩვენს გასაცნობათ მათს წინაშე არც ჩვენ გვიმცად-
ნია. მომხდარა, რომ ევროპიელნი ხშირად ქართველებს სომ-
ხებათ სთვლიდნენ, საქართველოს სომხეთად და ასევე ათავ-
სებდნენ სხვა და სხვა წიგნებში და რუკებზედ. მნიშვნელობა
ცხადია აქ რომ ყოველივე ჩვენი ბრალია და ჩვენის გულ-
გრილობის. თითქოს იაკობ კონსტანტინეს ძეს ეს ნაკლი
კარკად სცოდნია, მისი მნიშვნელობა აუწონია და მიტომაც
განუძრახავს ამ საქმის განხორციელება.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის ერთს მთავარს
საყურადღებო მიხვედრას შეადგენს შემდეგი გარემოებაც,
რაც ჩვენთვის, ქართველებისთვის, მეტად საყურადღებოც უნ-
და იყოს. ჩვენ, ქართველებს მთელს რუსეთის იმპერიაში არა
გვაქვს ერთი გაზეთი რუსულს ენაზედ, ევროპიულს ენებზედ
ხოშ არას ვიტყვი. რუსეთსა და ევროპაში კი არა და თვით
საქართველოში. ანუ კავკასიაშიაც კი არა გვაქვს ერთი ორ-
განო, რაცა სხვებს შვიდი და ექვსი აქვსთ. აღრე ქართველ
ტომის გაზეთები „ობზორი“ იყო, „თფილისის ვესტნიკი“, მე-
რე „ახალი მიმოხილვა“ ისიც მხოლოდ თუშანიშვილების რე-
დაქტორობამდე, მერე კი აღარ. ასე და ამ გვარად, ქარ-
თველ ტომს რუსულს ენაზედ არა აქვს თვით ერთად ერთი
რუსული გაზეთი, სადაც ჩვენს საზოგადოებას შეეძლება თა-
ვის შესახებ თავის აზრების და მნიშვნელობის თავისუფლად
გამოთქმა. სამწუხაროდ, ქართველი საზოგადოება ასეთ გაზე-
თის უქონლობის გამო დიდს გაჭირებას ითმენს, დიდს შე-
წუხებას და ხშირად ცილის წამებასაც, მაგრამ პასუხის მი-
საცემი სახსარი კი არა გვაქვს.

მოკლედ უნდა ითქვას, რომ ქართველის ერისთვის დიდს საქიროებას შეადგენს ერთი რუსული კარგი სამოქალაქო გაზეთის ქონვა. ამას ყველა ქართველი გრძნობს. ამ გარემოებას იაკობ კონსტანტინეს ძემ დიდი ყურადღება მიაქცია და მოკლე დროის განმავლობაში ნება-რთვა აიღო, თფილისში, ყოველ დღიურ რუსულ ფართო გაზეთის გამოსაცემად, ისიც უცენზუროდ, რაც ჩვენს ქვეყანაში პირველი მაგალითია. გაზეთის საქიროებას დიდი მნიშვნელობა აქვს, იგი რამდენათაც მნიშვნელოვანია, იმდენათვე ნაკლი გახლავთ ჩვენის არსებობისათვის და ამიტომ იაკობ კონსტანტინეს ძის ზუბალაშვილის განძახვას გზა უნდა დაულოცოთ. ვნატრებთ როგორც თვით იაკობ კონსტანტინეს ძის სიმაგრეს, ისევე ამ გაზეთის განმტკიცებას და გაგრძელებას, იგი სამაგალითოდ დაშობა დღეს ჩვენში.

აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ იაკობ ზუბალაშვილისაგან ნება რთვა აღებული გაზეთ „ზაკავკაზიის“ მაგიერ გამოვა გაზეთი „ვაზრატენი“, უნდა მოგახსენოთ, რომ თუმცა ამ გაზეთის რედაქტორ-გამომცემელი სხვა პირნი გახლავთ, მაგრამ მეთაურობა და პატრონობა კი, ანუ ფული და ყოველივე ხარჯი, როგორც გაზეთ „ივერიისა“ ყოველივე, ასე ამ გაზეთი, ფული მთლად იაკობ ზუბალაშვილს ეკუთვნის.

იმედია რომ ჩვენი მოღვაწეები თავიანთ ვალს პირ-ნათლად შეასრულებენ, იაკობ ზუბალაშვილისაგან დანიშნულს დახმარებას სინიდისიერად მოიხმარებენ. შენ ჩემობას და მითვისებას არ გააჩენენ, საქმეს კარგად გაუძღვებიან და მით დაამტკიცებენ თვის საქმის სიყვარულს და პატივის ცემას.

ვიტყვი რომ იაკობ კონსტანტინეს ძეს ბევრი კიდევ სხვა სიკეთეთა განხორციელება აქვს სახეში და გვამში დანერგილი და აღორძინებული. მას ბევრი რამ სურს ქართველი ტომის განსანათლავად, პროგრესის სასარგებლოდ, ძველ მამა-პაპათა ნაშთთა საბინადრო შენობის აღსაგებად, მთელს საქართველოს დიდრონს დაბასა და სოფლებში ქართულ წი-

გნების გასაგრძელებლად, ხალხში კითხვის მოსაფენად, სამკითხველოების დასაარსებლად და სხვანიც მრავალნი ასეთი საქმენი, რაც კი იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს დიდის განვითარების შეძიებელ პირად ხატავენ. ასეთ პირთაგან სიკეთის თესვა დიდის სათნოს პატივის ცემად უნდა მიიღოს არა მარტო ქართველ მუშა და ხელოსანმა ხალხმა, არამედ სხვა ტომისამაც, რადგანაც იაკობ კონსტანტინეს ძე როგორც თავის ტომის გასანათლებლად ზრუნავს, როგორც ამათ სიკეთეს ნატრობს, მას ისევე ენატრება სხვა ტომთა ერისაც და ნამეტურ მუშა და ხელოსნების.

ჩვენგან იაკობ კონსტანტინის ძის ზუბალაშვილის ქება საჭირო არ არის, თვით აქ მცირედ მოთვლილი საქმენიც ლაღადებენ: თუ იაკობი რა ღირსების და თვისების უნდა იყოს. ვიტყვი მოკლედ, რომ ასეთი კაცები ჩვენს გათანხმებულს დროში ერთობ იშვიათნი არიან ახალ-გარზდებთა შორის. ამას არამც თუ მე ვამბობ, არამედ ამას დაასაბუთებენ ყველა ის ქართველი განათლებულ პირნი, რომელნიც კი იაკობ კონსტანტინის ძის ზუბალაშვილის დაახლოვებულნი ცნობა აქვსთ. მე შემეძლო რომ აქ უფრო ვრცელი წერილი დამეწერა, მაგრამ ეს იქით გადავსდეთ, იაკობ კონსტანტინეს ძე ჯერეთ ახალ-გაზრდა კაცია და იგი თავის კეთილის გულით იმდენ ღირსეულ საქმეებს შექმნის, იმდენ სიკეთეს დასთესს ქართველთა წინაშე, რაც უნდა ითქვას თამამად, რომ მის სახელს და ხსოვნას ყველა ქართველის გულში მტკიცედ ჩაქსოვენ, მტკიცედ დანერგვენ. მაშინ იაკობის საქმეთა აღწერას უფრო კარგი მომთხრობა ეყოლება და იგი უფრო უდიდესის ჰუმანიურობის თვისებით დაიხატება. ეხლა კი ჯერ ეს ვიკმაროდ და ამაზედაც გვერიდება, რადგანაც იაკობ კონსტანტინეს ძეს დიდი მორიდება აქვს სადმე ბეჭვდითი სიტყვით თავის სახელის და გვარის გამოჩენის.

მათ საგვაროვნო მცნებათ არის გამხდარი შემდეგი ცნობა: ჩვენ სიკეთეს მიტომ კი არ ვთესავთ, რომ მერე ამისთვის

სხვებმა გვაქონ. არამედ ამას მიტომ ვასრულებთ, რადგანაც ეს ჩვენ კაცობრიობისთვის დიდს საქრისტიანო ვალად მიგვაჩნია. ასეთ ცნებას ადგა ამათი პაპის მამა ივანე გიორგის ძე ზუბალაშვილი, ძე ამისი იაკობ ივანეს ძე ზუბალაშვილი, იაკობის ძმანი, იაკობის ძენი: კონსტანტინე, ძე კონსტანტინესი სტეფანე და უმცროსი ძმა სტეფანესი იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. ვიტყვით დასასრულ რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე არის ისეთის თვისების, ისეთის ხასიათების, რომ ამისაგან ძნელად რომ ვისმეს სწყენოდეს, ან ვისმეს რამით აწყენინოს. მას მეტად დიდი მტკიცე ადამიანური სიბრალეული და შეხედულება აქვს თანამედროვე მშრომელი ერის შესახებ.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი თავის დროდგან, ანუ სკოლის სკამზე ჯდომის დროსვე შეჩვეულა სხვა და სხვა სამეცნიერო წიგნების კითხვას. სამეცნიერო საგანთა ცოდნით მსჯელობაში. იგი რომ მკოდნე გახლავსთ ამას ასაბუთებს მისგან ნათქვამი შემდეგი შენაშენა:

— «ბიოგრაფიული წიგნებები უნდა იწერებოდეს ისე, რამ იგი მარტოდ ერთის და ორის პირისთვის კი არ იყოს წასაკმაში, არამედ მთელის საზოგადოებისთვისა. წერაში დარწმუნე ობექტიურს წეს უნდა ემორჩილებოდეს».

ქეშმარიტად, რომ ასე უნდა იყოს, ბიოგრაფიკ უოველთვის ასე უნდა სჯიდეს. ეს მეთოდი რუსულ მწერლობაში გაბრწყინდა 1860 წლების შემდეგ, როცა პისარევმა და დობროლიუბოვმა ხმა მალლა იწყეს ქადაგება. იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი რომ კანონიერად არის განათლებული ეს კარგად სჩან ზემო ხსენებულ მის შენიშვნებიდან. როგორც ახალ გაზრდა კაცი დიდი თანამდევარია თანამედროვე მოძრაობის და კეთილ საქმეთა ქმნის. ამაზედ კანონიერი მოსაზრება აქვს შედგენილი. მისგან ნათქვამი გახლავსთ: «მუშათა გარემოება კარგად ესმოდა ჩემს ძმას სტეფანესა, მიტომ იგი მათ კარგადც ეტყოდა. ამიტომ მის წინაშე არც მუშები ახდენდნენ აჯანყებასა».

ამის რაღა განმარტება უნდა ჩვენგან. კარგად მოექცევი კარგად მოგექცევიანო. სანატრელია, რომ ამ სადიდებელ მცნებას სხვანიც იაკობ ზუბალაშვილისავე უმზერდნენ. ამის გარჩევა მუშებს და ხელოსნებსაც უნდა აქვდესთ, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს და სხვათა შეძლებულ ბოროტებს ერთად არ რევდნენ. ყველას გარჩევა უნდა, ავი და კარგი, ბოროტი და კეთილი მდიდრებშიაც არის და ღარიბებშიაც. ამიტომ სამწუხარო იქმნება თუ მუშები ამ მარტივსავე აღდებულ მცნებას ერთს მეორისაგან ვერ გარჩევენ.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს, საზოგადოდ ხელ მოკლე და ლატაკებზედ რომ მეტად ჰუმანიური შეხედულება აქვს, ეს ცხადად მტკიცდება იმ გარემოებრიდანაც, რომ 1902 წ. სააღდგომოდ, ტფილისის გამგეობას თავის წილად 2,000 მან. გაუგზავნა და ასე შეუთვალა: „ეს ფული სააღდგომოდ ამ ღატაკ ზიარებს დაურიკეთ; რამელთაც ამ დღისთვის სანთავაგე არ ექმნებათ“.

ამ სიტყვების შენიშვნების შესახებ ჩვენ არას ვიტყვით, მისი მადლი მკითხველმა გაარჩიოს. ხოლო იმას კი ვიტყვით, რომ რა თვისებისაც სტეფანე კონსტანტინეს ძე ვახლდათ, იმავე თვისებისა არის იაკობიც. თვით სტეფანესაც დიდად უყვარდა იაკობი, ეს სიტყვითაც კი სთქვა სტეფანემ, უმჯველია იაკობსაც კარგად ეცოდინება რომ იგი სტეფანეს დიდად, ძრიელ უყვარდა.

იაკობიც ისეთივე თვისების არის გვაროვნობაზედ და ქართველ კათოლიკობაზედ როგორც სტეფანე. მან სთქვა: „კათოლიკობის შესახებ სომხების კამათს დასახებთ ქართველებმა თავი და უქვეყნდით ისინიც გაჩერდებიან“.

მუშათა გარჩევაზედაც მას აქვს ნათელი რიალური შეხედულობა. როგორც პატრის სცემს საქართველოს, თავის სამშობლო ქვეყნის ერს და საქმეებს, ისევე რუსს, სომეხს, თათარს და სხვათაც. ყველას ინტერებს ერთნაირათ ეგვება და მხარს აძლევს. იაკობ კონსტანტინეს ძე ჯერეთ ახალ-

გაზრდა კაცია. იგი მინახავს პატარაობიდან, ვინაიდან კარგად ვიცნობდი მათ მშობლებს და მთელ მათს საგვარეულო წევრთაც. ვიტყვი თამამად რომ მის გულში ჩვენი ქვეყნის სიყვარულს დიდი ადგილი აქვს დათმობილი. ეს სიყვარული მათი გვარის დარგია, იგინი ყველას პატივს სცემენ. ამის ნიშან წყალია, რომ მათ 150,000 მან. შესწირეს რუსის მთავრობას აღმოსავლეთის ომში დაქრილთ სამკურნალოდ, მათგან დიდი ფული შესწირვია სომხებს, რუსებს, თათრებს და სხვეთაც.

ჩვენი მოსაზრება იაკობის შესახებ სტეფანეს ბიოგრაფიაში 1901 წ. გამოვსთქვით. ჩვენი მოსაზრება 1904 წელს ნათლათ გამართლდა, როცა სტეფანეს სიკვდილის შემდეგ 100 ათასი მანეთი თფილისის გამგეობას შესწირა ლარიბ ხალხთა სნეულ ბავშვების საავადმყოფოს შესანახად, 15 ათასი მანეთი ბაქოს ტექნიკურ სკოლის ლაბორატორიის გასაფართოებლად, 50 ათასი მანეთი ქართველ თავად-აზნაურთა სკოლას. 10 ათასი მანეთი „წერა-კითხვის სამმართველოს“ წვრილმან შეწირულებათა ჩვენ არ ვახსენებთ. ბავშვების მნიშვნელობის გამო ჩვენი ჰაზრი 1904 წ. „კალენდარში“ გამოვსთქვით, მიტომ ამაზნედ აქ არას ვითყვი. ხოლო ის კი უნდა აინიშნოს, რომ ყველა ამ საქმეთა ინიციატივი იაკობ კონსტანტინეს ძეს ეკუთვნის.

იაკობ კონსტანტინეს ძე არის შვილი ელისაბედ და კონსტანტინე ზუბალაშვილებისა. ეს პირნი იყვნენ ქართული მწიგნობარნი და დიდათ მოყვარე ქართულის ენის და მწერლობის. ასეთივეა იაკობი, ასეთივე არიან ყველა ძმებიც, ამასვე ეკუთვნოდა სტეფანეც, ვიტყვი სიამოვნებით, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ჩვენის ხალხის განსანათლებლად დიდს შემწეობას აძლევს მწერლობას, მას დიდათ სურს ქართული მწერლობის აყვავილება და გავრცელება. ამისათვის იგი არას დაიშურებს და ამ მოკლეს დროის განმავლობაში, მან ქართველ საზოგადოებას სიტყვითაც დაუშტყიდა და გა-

მოთქვა თავისი სამზადისი და სურვილი ყოველთვის მონაწილეობის მიღებაში. იაკობს დიდი სურვილი აქვს, რომ საქართველო აღწერილ იქმნეს ყოველნაირის მხრით, ენციკლოპედიურად და გაცნობილი არა მარტო ქართულ ენაზედ, არამედ რუსულს და ფრანგულზედაც. ამის შესახებ უკვე წრე არის შედგარი და მუშავობს. ეს საქმე უეჭველია დამთავრდება, ამას ფიქრი არ უნდა.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი დიდი პატივის მცემელია სახალხო განათლების და ამიტომ იგი დიდს პატივს სცემს ქაროულ სახალხო მწიგნობრობას, ქართულ წიგნების გამოცემას, ნამეტურ ღარიბ ქართველ გამომცემელთა შრომასაც დიდს მნიშვნელობას აძლევს, ყოველს გამოცემას თავის მნიშვნელობას არ აკლებს, სახალხო წიგნების გამოსაცემად «ცისკრის» დაარსებაც სულ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მამულიშვილურს მხარესთან უნდა იქმნეს დაკავშირებული, ამავს გარდა იგი ქართულ ენაზედ დრო გამოშვებითი გამოცემასაც დიდს მნიშვნელობას აძლევს.

ნათქვამია ქართულად: „მამა ნახე, დედა ნახეთ, შვილიც ისე გამანახეთ“. ეს ითქმის სწორედ იაკობ კონსტანტინეს ძეზედაც. დასასრულ ვიტყვით, რომ იგი როგორც განათლებული კაცი სტუფანესავებ მორიდებული პირია და დიდი სათნო. საწყალი ხალხის ყველა განურჩევლად უყვარს, ქართველი, სომეხი, რუსი და სხვანი. ამან მათი გარჩევა არ იცის. ყველა ტომის საქმეებსაც ერთნაირად აღიღებს, რუსის საზოგადო საქმე, სომეხების, თათრების და სხვათაც ყველა ერთნაირად მიიჩნია, მათაც ისე სცემს პატივს როგორც საქართველოს და ქართველთ საქმეებს. უნდა მოგახსენოთ რომ ესეც ერთი დიდი ღირსება გახლავსთ ახალ გაზრდა იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილისა. იგი დროის განათლების შვილია, სუფთა ჰუმანიური კაცად კაცი, ცხოვრების მხარეების დაკვირვებით სრული რიალისტი—განათლებული პირია. იგი ყოველს სავალდებულო მცნებას ისე ემსახურება რო-

გორც კარგს მამულისშვილსაც მოეთხოვება. მისი აწინდელ საქმეთა მცნებანი ცხადათ გვაძლიერებს საბუთს ვიფიქროთ, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს ჩვენის ცხოვრების ასპარეზედ მეტად დიდი ადგილი დაეთმოა ქველ-მოქმედების და ხალხის და ქვეყნის სიყვარულის გამო.

იაკობ კონსტანტინეს ძის სიყვარული თავის დროის კვალად უფრო საფუძვლიანი და მართლ-მსაჯულებით არის გარემოცული, ვიდრე ზოგი ერთის სხვა ძველის თუ ახლის ქველ-მოქმედებისა. იაკობ კონსტანტინეს ძეს, როგორც ახალგაზრდა კაცს, თავის მიხვედრით მეტად კარგად და ჩინებულათ ესმის ხალხის დახმარების საქმე და მისი სათავე იგი თავის განსვენებულის დედის წყალობით ისეა გაზდილი და ისეა გამოწურთენილი, რომ კეთილის საქმისთვის არას დაიშურებს, ყოველივეს გაიღებს, ოღონდ კი მით რამე გაკეთდეს, ეს მან მოკლეს დროის განმავლობაში საქმიანად დაამტკიცა, ხოლო ისე, უბრალოდ, წარამართ კიარა, როგორც ეს ზოგი ერთებმა იციან, უბრალოდ კაპეიკსაც არავის მისცემს. ამის შემცნებით და ინერციით იგი ბევრად მალლა სდგას მრავალ სხვა ქველ-მოქმედებზედ.

პირველი სამაგალითო ღირსება იაკობ კონსტანტინის ძისა გახლავთ ის დიადი მცნება, რომ მან კაოგად გაიგო დაბეჩავებული ხალხის სამსახურის სათავეს მნიშვნელობა. იგი სუფთა სამაგალითო მოქალაქეა. მას სისუფთავის მხრით ჩვენს დროში მრავალნი ვერ შეედრებიან. ასეთი პირნი სამთლით საქმებარია ჩვენს დროში. სუფთა გონების ადამიანმა კვალად მოსძებნა სუფთა საქმე, დღეს იგი, მთელს კავკასიაში ზღება ფართო გაზეთის გამოცემის მეთაურ და მწარმოებელ პატრონად. ვესეც ერთი დიდი მცნება და სიყვარულია ადამიანის მადრეკილების. ამითი იგი არას წააგებს, წაგების გარდა საერთოდ დიდს საქმესაც გააკეთებს, რადგანაც იგი როგორც შეძლებული პირი, ყოველთვის მეთაურობით უმწიკლო იქმნება და კარგის ამხანაგის გვერდით, რაღა ფიქრი უნდა რომ

კვი ფარი და ღროშა იქმნება არა მარტო ქართველთა წინაშე, არამედ კავკასიის ყველა მკვიდრთა და მცხოვრებთა. ჩვენ ეს კარკად ვიცით და ამიტომ უფრო გვენატრება იაკობ კონსტანტინის ძის უღისესის გაზეთის გამოცემის სათავეში დგომა.

დღეს, ჩვენ, ქართველებს, სომხებს, რუსებს და თათრებსაც ისე არაფერი გვჭირია, როგორც კარგი დამაკავშირებელი და გზის მაჩვენებელი ორგანო. ესღა უნდა იყოს ჩვენს ღროშაში ჩვენს უდიდეს მკნებათ გამხდარი, უამისოდ ჩვენთაგანი ვერავინ წავა წინ, ერთი მეორის დაჯაბნით ვერავინ რას მოიკვებს. ასეთ ღროსა და გარემოებაში მყოფთათვის სამსახური ისე კარგად და ადვილად არავის შეაძლება, როგორც ისეთ პირს, რომელსაც ცხოვრების ყოველივე პირობები და გარემოებანი სრული აქვს და მასთან თვითაც სამაგალითოს სუფთას თვისებით არის სავსე. ყველა ეს პირობები და გარემოებანი იაკობში ფართოდ არის დამკვიდრებული და ამიტომ უფრო გვესიამოვნება მისგან მწერლობის სათავეზედ დადგომა და სამსახური. ვინატრება სულით და გულით, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილისაგან დაწყობილ საქმეს ბრწყინვალე მომავალი მიეცეს და მისი რუსული გაზეთის საქმეც ისევე გაბრწყინდეს, როგორც აღსდგა და გაბრწყინდა გაზეთ „ივერია“.

ამის სრული იმედი გვაქვს, რომ მისი გამოცემა იქმნეს ერთი საუკეთესო გამოცემათაგანი და საუკეთესოდ მუარველი და ქომაგა არამც თუ ერთის რომელიმეს გვარისა, არამედ თვითოეულის კაცის პიროვნებასაცა, უნდა მოგახსენოთ დასასრულ, რომ სტეფან კონსტანტინეს ძის შემდეგ, ჩვენმა საზოგადო საქმეთა არსებობამ კარგი მუარველი იპოვნა იაკობ კონსტანტინეს ძით. იაკობი ჯერეთ ახალ გაზრდა კაცია და რაც ხანში წავა, იგი მით თავის აღამიანურს ღირსებას ერთი ათად აღამაღლოებს. იაკობისავე მოქმედებით ამაღლდება და განსპეტაკდება ის დიადი ქეშმარიტი მკნება,

რასაც წარსულში მისი წინაპრები ადგნენ და ჩვენს დროში, თვით მისი დიდათ მოსიყვარულე სტეფანე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი, რომელსაც ხალხის საყვარელი და სამსახურის სხივები თან გაჰყვენენ და ვინც ამ სოფლად დიად მცნებად დასტოვა იგივე საქმენი და ხალხის სამსახურის პატივისცემა ამ ასპარეზზედ, ანუ ხალხის სამსახურად, დღეს ჩვენ თამამად ვხედავთ ჩვენის ქვეყნის შვილს იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილსა და გაუშარჯოს მას, იმყოფოს კარკად და ემსახუროს ისე როგორც ხალხისთვის სასარგებლო იქმნება და სამჯობინარი.

ეს გზა და სამსახური მანაც კარკად იცის, ამის მიხვედრის შემცნება თვით მანვე გამოაჩინა, რაც ჩვენ ცხადათ ვსცანიოთ, ესევე დაასაბუთა მის იმ საუბარმაც რაც კი მან ბაქოელ მუშათა შესახებ სთქვა და იგინი დიდს საბრალო მდგომარეობით დახატა, ამის შესახებ ჩვენ მის გამო სტეფანე კონსტანტინის ძის „მოგონება“-ში ვრცლად ვისაუბრეთ და ამიტომ აქ დავამთავრებთ მით, რომ სტეფანე კონსტანტინეს ძე თუმცა უდროვოდ გარდაიცვალა, თუმცა იგი უდროვოდ მოშორდა მზესა და მთვარეს, თუმცა ბევრი რამ საქმის შეძლება ვერ აღასრულა და ვერ მოესწრა, მაგრამ მის ნაცვლად, მას დაშთენ ძმები და ნამეტურ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი, რომელიც თავის წილად კაცობრიულ ვალს დიდის სიყვარულით ასრულებს და მით ამთავრებს ყველა იმ საზოგადო საქმეთა სისრულესაც, რის ვაკეთებაც მის ძმას სტეფანეს სურდა. დიახ, ყველა ამას იაკობი ამთავრებს წინათაც და მიტომ უფრო ვინატრებთ მის გამარჯვებას. ეს სხვებისთვისაც დიდი საყურადღებო უნდა იყოს.

დღევანდელი მწერლობის სათავეში დგომით, იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი მთელის კავკასიის მცხოვრებთ წინაშე კარგად გამოჩნდება როგორც ერთი გულ შემ-

ტკივარი და განათლებული პირი, როგორც უმაღლესად შორს მხედველი და ჰუმანიზატორი კაცობრიობის პატივისცემის შესახებ.

და ბოლო ვ ე ბ ა.

წიგნში ჩვენ აქა იქ ვასაუბრეთ მასზედ, რომ XIX საუკუნის შემდეგ, პირველ წლებსვე განითქვეს სახელი რუსეთის მთავრობის და მთავარ-მართებლის წინაშე ივანე ზუბალაშვილმა, იაკობმა, გიორგიმ, დავითმა და სხვათაც. მათ დაახლოვებული კავშირი აქვდათ ყველა მოწინავე პირებთან. ეს უტყუარი საბუთია და ამასვე ასაბუთებს ის პატივსადები გარემოებაც, რომ ამ გვარის წევრთ საქართველოს მთავარ-მართებელი ყოველთვის აქლევდნ დიდს სასოვდაგრო, ანუ საფოდრათო საქმეებს. ასეთი ნდობა და პატივისცემა ათი თითქმის 1870 წლებამდე გაგრძელდა.

იაკობ ივანეს ძე ზუბალაშვილის და ძმის ამისი გიორგის მეტად დაახლოვებული პატივისცემელი ყოფილა თვით მრისხანე, საქავეთველოს მთავარ-მართებელი მურავიოვი. მთავარ-მართებელს ნ. ნ. მურავიოვს ისეთი დაახლოვებული კავშირი და ცნობა აქვდა ზუბალაშვილების, რომ იგი ამათ ესტუმრებოდა კიდევ, როგორც ეს ქ. გორში მოხდა, რასაც მოწმობს თვით მურავიოვის წერილებიც კი რომელნიც მოთავსებულნი არიან რუსულის ჟურნალს „რუსსკი სტარინა“ გორის მაზრიდამ მურავიოვს ბევრი მცნობი ჰყვანდა და პრავიანტის მხრით პირველ ერთგულ პირებად გორის მკვიდრ ზუბალაშვილები იყვნენ. რუს-ოსმალოს ომის დროს, თფილისი დამ საჭირო იყო 1000 ურმის შოვნა რომელთაც სურსათი უნდა გადაეტანათ თფილისიდან საზღვრამდე. ათასი ურმის შოვნა მთავრობას გაუჭირდა დიდათ, მაგრამ გორის მკვიდრთ და ნამეტურ იაკობ ზუბალაშვილის და სხვა ასეთ პირთა წყალობით ყოველივე შესრულდა, 1000 ურემი მალე

გამოვიდა. ამ გავლენას დიდი მნიშვნელობა აქვს და სწორეთ
ეს გარემოებაც გახლდათ, რომ მთავრობაც იცნობდა ამათ
გავლენას და მიტომაც ყოველთვის პატივს აცებდა და მათ
შრომას ისე აფასებდა, რომ სახლშიაც ესტუმრებოდა, ნახაე-
და და პატივსაც აძლევდა.

ზუბალაშვილების ოჯახში ერთსა და ორს მთავარ-მარ-
თებელს კი არ უსადგურნიათ. ხანხდისხან გორში და თფილის-
შიც თავაზით მასკლა-მოსკლა ჰქონიათ. არაქედ რამდენიმეს და
თითქმის ყველა მთავარ მართებლებს თვით კავკასიას ბოლონ-
დელ ნამესტნიკ მიხეილ ნიკოლოზის ძესაც, მაინც ძველ მთა-
ვარ-მართებლებს თფილისის მოქალაქეებთან კარგი კავშირი
და მეგობრობა აქვდათ, მოქალაქენი და შეძლებულნი სოვ-
დაკარნი მთავრობისთვის საჭირო იყვნენ, ამის გარდა დროც
ისეთი იყო, რომ მოქალაქენი მათთან ყოველთვის აბლოს
იღვნიენ.

თფილისში, მთავრობის წინაშე, სადაც ერთი და ორი
პირი სწანდა სახელგანთქმით და მოქალაქობით, იქ მათ შო-
რის პირველი ადგილი ყოველთვის ზუბალაშვილეს ეკავათ.
კმარა ამის საბუთად თუნდ ის გარემოებითი პირობებიც,
რომ ამას იხსენიებს «ზაპისკი მურავიოვისაც». აქ საქმე უმ-
თავრესად ის გახლავსთ, რომ მოქალაქეთა და სოვდაგართა
მთავრობასთან დაახლოვება იყო გასაღები ქართლის გლეხის
კაცის და ნამეტურ ყმათა, იგი აღვიძებდა მათ შრომისთვის,
ურმის სატარებლად და საქმის საკეთებლად, რასაც იგინი
მთავრობის წინაშე ადვილად ჰპოვებდნენ. ქართლის ხამი
გლეხ-კაცობა და ბატონთაგან შეშინებულნი ძრიელ ერიღე-
ბოდნენ სახელმწიფოდ ფოდრათების და საქმეების აღებას. ამის
მხრით დიდი მნიშვნელობა და ადგილი უნდა დაეთმოს ივანე,
გიორგის და ამათ მამა იაკობ ზუბალაშვილოს მეცადინეობას.

ოდესმე რომ ამათი ცნობები შეიკრიბოს და დაიწეროს,
იქ ესენი, კარგს ამაგდარ პირებად გამოსჩინდებიან, იქ ამათი
ღვაწლი მნიშვნელოვანი იქნება, მათს ჯილდოთ გამოჩნდება.

და კარგის ხსოვნით დაშთება ქართველ გლეხთა მფარველობა, მათი საქმიანობასთან შეჩვევა. თუ არ ასეთი სოვდაგრები და მათი მხნეობა გლეხთა სიტყვის მოქმელათ და წამხალისებლათ სხვა არავინ იყვნენ. ჩვენი დიდი სახლის შვალეები გლეხთა და თვის ყმათა სამუშაოთ არას ეტყოდნენ, მათ არც წაახალისებდნენ და არც ასწავლიდნენ იმას შნობას რომ გლეხები თავიანთი ხარ-კამეჩით სახელმწიფო საქმეებზედ მისულიყვნენ, ემუშავნათ, ფული აედოთ და მერე მით თვითაც ესარგებლათ და ბატონისათვისაც მიეცათ წილი. ზოგი ბატონი თუ ეხმარებოდა გლეხებს და უჩენდა ისიც ისეთ შემთხვევაში, თუ მებატონე ან სამხედრო პირი იყო, ან სახელმწიფოდ რამე საქმე აქვდა აღებული. აქ იგი თავის ყმებს ხარ კამეჩ-ჭომით თავის სასარგებლოდ ამუშავებდა, ყოველივე მას რჩებოდა, რის მაგალითი ე⁴თ დროს თვით საქართველოს მთავარ-მართებელიც კი იყო *). ამიტომ გლეხები იძულებულნი იყვნენ ყოველს ასეთს საქმის დაშორებოდნენ.

ზუბალაშვილები კი და მასთან ზოგნი სხვანიც ამ გარემოებას მკაცრად ეწინააღმდეგებოდნენ, წინ უდგებოდნენ, ყმა გლეხებს აქეზებდნენ სამუშაოთ, ბატონებისაგან ნებასაც აღებინებდნენ და სახელმწიფო საქმეებზედაც გაჰყვანდათ სამუშაოთ, რითაც იგინი მეტად დიდს სამსახურს უწევდნენ გლეხ-კაცობას. გლეხ-კაცობა თავის ურმით და ხარ-კამეჩით თავის სახლიდამ კარში გადიოდა, მგზავრობით ბევრ რამეს იძენდა, მასთან შრომის ფასსაც იღებდა და მერე ნამუშაო და ფულეზ მიღებული შინ ბრუნდებოდა. ამის მაგალითები შრავლად სჩანს მთელის კავკასიის გლეხ-კაცობის ცხოვრებიდამ „კავკასიის აქტებს“ გარეშე სხვა წიგნებიდამაც.

მთავრობას ხშირად სჭირდებოდა მეურმეები და მუშაკნი, ხშირად ამას იგინი ვერ შოულობდნენ. გლეხ-კაცობა მათ არ ეკარებოდა; ეშინოდათ, ერიდებოდნენ ყოველს მათს საქ-

*) კავკასიის აქტები, 1835 წლის საქმეთა ნახვა.

მიანობას. ასეთ საქმეთა წინაშე ზუბალაშვილებს კარგი მნიშვნელობა და ხმა ჰქონდათ, ივინი ახალისებდნენ გლეხ-კაცობას საქმიანობისათვის. ამათი ასეთი შრომა თვით გლეხთა გასამხნეებლად თვით მთავრობამაც კარკად იცოდა და ამიტომ საქართველოს მთავარ-მართებლები არამც თუ მარტოდ პატივს სცემდნენ ზუბალაშვილებს, არამედ სახლშიაც კი ესტუმრებოდნენ, როგორც ეს ხდებოდა საქართველოს მთავარ-მართებელთაგან როგორც წინეთ ისევე შემდეგ და ნამეტურ ნ. ნ. მურავიოვისაგან, რომელმაც 1885 წ. ზუბალაშვილების გვარის წევრთ მეტად დიდი პატივი მიაპყრა და მადლობაც გადუხადა მრავალნირაღ. თუმცა ჩვენ წიგნში ამაზედ აქა-იქა გვაქვდა ლაპარაკი, მაგრამ აქაც შევეხებ ამ გარემოებას, რომ უფრო კარგად აგვეჩუხსა ის გარემოება თუ რა დიდი მნიშვნელობა უნდა აქვდეს მინიჭებული ზუბალაშვილების შრომას ქართველ გლეხ-კაცებთ ცხოვრების წინაშე. სამწუხაროდ ჩვენ ასეთ საგანთა შესახებ ცნობები არ გვაქვ ანუხსული, თორემ გლეხთა სამუშაო და საფოლრათო მოძრაობაზედ კარგი სასახელო საქმენი აღმოუჩნდებათ. ზუბალაშვილებს რომ გლეხთა საშრომლად კარგი არსებითი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდესთ, ამას ასაბუთებს ამ გვარის წევრთა ის პირობათა და სააღებ-მიცემო მხარეები, რომ ამათ გვარის წევრთ საქართველოში მრავლად აქვდათ პურის მაღაზიები და მასთანვე სხვა საქმენიც დიდი და ფართონი რასაც თვით უმაღლესი მთავრობაც დიდს მნიშვნელობას და ღირსებას აძლევდა. ამის სრული ნიშან წყალაა და თავმდები თვით იაკობ ივანეს ძე ზუბალაძეილი და მისი სახლი კაცები, რომელთაც თვით უმაღლესი მთავრობაც აძლევდა მნიშვნელობას და მთავარ-მართებელნიც.

ქართლელი გლეხი ამათის საშუალებით სწავლობდა ბევრს რამე უცხოებას, სხვა და სხვა ქალაქებს, მგზავრობას, სამუშაოს ფასს, გადაჯან-გადმოტანას. თვალთ ხედვითვის წყალობით სწავლობდა ხელოსნობას, ვაჭრობას. მაზანდას ყველა საქონ-

ლის და სანოვაგის, ფულის მოხმარებას და დაზოგვას, მეურ-
ნეობის გაუმჯობესობას და კარგი ხარ-კამეჩის სყიდვას, ცხე-
ნების და მრავალიც სხვების, რაც გლეხი კაცის ოჯახისთვის
1868 წლებამდე სწორედ აღდგენად უნდა ჩაუთვალოს. აი
ასეთი მნიშვნელობა აქვდა ქართველ გლეხთა ოჯახის სასარ-
გებლოდ ზუბალაშვილების შრომას და ამავს წარსულში.
ამიტომ აქვე ვათავსებთ მათ საგვაროვნო შტოსაც, რომელიც
ახლად იქმნა შვესებული და მეორედ დიბეჭდილი.

94/99

6 256